

Günəl BƏKİROVA

Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın doktorantı
Elmi rəhbər: sənətsünaslıq namizədi, dosent Leyla Məmmədova
Ünvan: Ş.Bədəlbəyli 98
Email: gunel.bakirova.88@mail.ru

ORNAMENTALLIQ CÖVDƏT HACIYEVİN “BALLADA” VƏ AQSİN ƏLİZADƏNİN “DASTAN” ƏSƏRLƏRİNİN İMPROVİZƏ ÜSLUBUNUN İFADƏ VASİTƏSİ KİMİ

Xülasə: Məqalədə C.Hacıyevin “Ballada” və A.Əlizadənin “Dastan” fortepiano əsərləri əsasında ornamentallığın tipologiyası aparılmışdır. Eyni zamanda burada ornamentlər kateqoriyası Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano opuslarının improvizə üslubunun ideyalarından biri kimi nəzərdən keçirilmişdir. C.Hacıyevin “Ballada”-sında iki və ya daha çox elementdən ibarət mürəkkəb bəzəklərin tərkibi təhlil edilib. A.Əlizadənin “Dastan” pyesində əsasən tərkibində müasir harmoniya elementləri ilə sadə ornamentallıq improvizə şərtlərinə xidmət edir.

Açar sözlər: Azərbaycan fortepiano musiqisi, bəzəklər, C.Hacıyev, A.Əlizadə, ornamentallıq, improvizə üslubu, mordent, grupetto, trel

XX əsr tarixində bəstəkar yazı texnikası, musiqi üslubları maraqlı şəkildə cərəyan edir. XX əsrin bəstəkar musiqisinə improvizə üslubunun müdaxiləsi vacib ideyalardan biri oldu. Əlamətdar haldır ki, Azərbaycanda XX əsrin 30-40-cı illərində bu improvizəlik bəstəkar musiqisində muğam frazaları, sekvensiyalar və təkrarlanan strukturlar şəkildə təzahür edirdi. Paralel olaraq, elə həmin illərdə muğam və caz improvizə üsullarının Azərbaycan bəstəkarlarının musiqisində birləşməsi yeni sintez komponentlərini həyata gətirdi.

Maraqlıdır ki, Azərbaycan fortepiano mədəniyyəti tarixində sadə və mürəkkəb ornamentallıq improvizə opuslarının tərkibində aparıcı ifadə vasitələri qisminə çıxış edir. Nümunə olaraq Azərbaycan fortepiano musiqisində improvizə xüsusiyyətli əsərlərdən C.Hacıyevin “Ballada” və A.Əlizadənin “Dastan” pyeslərinin mətnində ornament şəkillərinə diqqət yetirək. İmprovizə xüsusiyyətli əsərlərin tərkibində ornamentallığın tipologiyasını tədqiq etməklə, şübhəsiz ki, ornamentallığın müqayisəli planda oxşar və fərqli cəhətlərini aşkar etmək mümkündür.

Azərbaycan bəstəkarlarının improvizə üslubunda yazılmış əsərlərində sadə və bir çox orijinal tərkibli mürəkkəb ornamentallıq fiqurlarını və ya ornament birləşmələrini izləmək mümkündür. Belə ki, mürəkkəb ornamentallıq fiqurları formanın mövzularını təşkil edən əsas element rolunda çıxış etmək, eləcə də muğam qanunlarına əsaslanmaqla yanaşı, konstruktiv komponent kimi də özünü göstərir. Musiqişünas S.Biryukov improvizə amili üçün xarakterik olan modelləş-

dirmə üsullarını iki xüsusi qrupa ayırır: “Bura motor impulsuna arxalanma (melizmlərə üstünlük verilməsi, improvizəli musiqidə virtuoz passajlar) və fərdi strukturların sitat şəklində istifadəsi (improvizəçinin tanınan üslublarda məşhur mövzulardan qəfil, amma çox yerində sitat gətirmə bacarığı) aid edilə bilər” [7, s.10].

Azərbaycan fortepiano musiqisində improvizə tərzinin əks olunmasına ən parlaq nümunələrdən biri C.Hacıyevin məşhur “Ballada” (1950) əsəridir [14; 16]. Professor, pianoçu H.Məhərrəmov belə qeyd edir: “Burada muğama xas olan lirik və dramatik başlanğıcın üzvi şəkildə vəhdəti əsərin əsas obraz dairəsini təşkil edir. Musiqinin dəyişkən metro-ritmik ölçünün daim növbələşməsi şəklində təzahür edən daxili pulsasiyası da pyesin muğam improvizə xüsusiyyətini vurğulayır” [8, s.116].

C.Hacıyevin “Ballada” opusu mürəkkəb üç hissəli formada Gis mayəli şur məqamında yazılmışdır. Əsərin kənar hissələrinin improvizə xarakterli, orta hissəsinin isə dəqiq ritmik quruluşa malik olması da onu muğamın strukturuna yaxınlaşdıran məqamlardandır. “Ballada”nın 1-30 və 59-72-ci xanələri improvizə xüsusiyyətlidir. Hər iki hissədə improvizəliliyin öz quruluşuna görə bir-birindən fərqlənir. Professor T.Seyidovun araşdırmalarından belə bir fikri qeyd edək: “müəllifin istifadə etdiyi fortepiano ifadə vasitələrinin zənginliyi “Ballada”nın təzadlı məzmununu müəyyən edir. Əgər birinci hissədə xırda, ornamental çalğı texnikası tətbiq edilirdisə, ikinci hissədə oktavalı akkord massivinin təqdimatı və əllərin çarpazlaşma üsulu ilə faktura mürəkkəbləşir” [10, s. 42]. T.Seyidovun bu fikirlərini kənar hissələrə aid edir. Belə ki, pyesin birinci hissəsində improvizə tərzini ornamental vasitələrlə təsvir olunur, reprizdə isə improvizə əsasən harmonik plan əsasında izlənilir. “Ballada”nın birinci hissəsinin quruluşunu (*Andante cantabile*) $a+b+a_1$ sxemi ilə göstərmək olar.

Professor O.Abbasquliyev C.Hacıyevin “Ballada” opusunu ifa-təfsir məsələlərini araşdıraraq yazırdı: “Ballada” reçitativ xarakterli 5 xanədən ibarət musiqi cümləsi ilə başlayır və bu ilk fraza dinləyicini əsərin obraz dairəsinə dərhal daxil edir. Bu fraza sərt, nəqli xasiyyətli, amma həmçinin daxilən təmkinli xarakterdədir. Sol əl partiyasında xromatik hərəkətlər reçitativliyi bir az da gücləndirir və sonradan yuxarı səsin hərəkəti ilə birləşən tam müstəqil xətt kimi görünür” [6, s. 6]. Əsərin ekspozisiyasının “a” hissəsini təşkil edən ilk 7 xanədə üst qat özündə məqam intonasiya xüsusiyyətlərini əks etdirməklə, digər hissələrin improvizə fakturasını formalaşdırır. Burada “dis¹-gis¹” səslərindən təşkil edilən xalis kvarta intervalı əsərin əsas intonasiyasını özündə əks etdirir. Mövzu xromatik hərəkət üzərində qurularaq fərqli registr səslənməsini, eləcə də özünəməxsus səs çalalarının əldə edilməsini şərtləndirir. Daha sonra hər iki hərəkət tədricən bir-biri ilə yaxınlaşaraq sonda (6-7-ci xanələrdə) qovuşur [8, s. 117]. Yuxarı, daha sonra aşağıya doğru istiqamətlənən melodiyanın bu fraqmentində bloklara bölünməsinə və həmin blokların ornamentallıq vasitəsilə əlaqələndirilməsini müşahidə etmək

olar. Ornamentallıq əsasən melodiyanın aşağıya doğru hərəkəti zamanı (1-2-ci xanələrdə) istifadə edilmişdir. Verilmiş bölmənin əsas “intonasiya nöqtəsini” (İqumnov) [11, s. 260] təşkil edən “cis²” səsi forşlaq vasitəsilə verilmiş və melodiyanın digər əsas səsinə təşkil edən “fis¹” ilə passajla birləşdirilmişdir (3-cü xanə). Dördüncü xanədə isə hər iki əldə eyni mövzu səslənir və burada “eis-fis” səsləri nota fiksasiya edilmiş forşlaqı xatırladır. Beşinci xanə passaj və qrupetto birləşməsindən yaranan ornamental fiqur forşlaqla, altıncı xanə tremolo ilə “gis” səsinin oxunulması ilə yekunlaşdırılmışdır (nümunə № 1). Təhlil edilən parçadan aydın görünür ki, ornamentallıq məhz şur məqamının mayəsi və əsas tonu ətrafında yaranır.

Nümunə № 1. C.Hacıyev “Ballada” (1-7 xanələr)

Andante cantabile

Əsərin melodiyanın sxemi

The musical score for C. Hacıyev's "Ballada" (1-7 staves) is presented in a single system. The score is in 4/4 time, key of D major. It features various musical ornaments and techniques highlighted in red boxes. The first system (staves 1-2) shows a melody with triplets and a sixteenth-note passage labeled "acciaccatura + passaj". The second system (staves 3-4) shows a more complex passage labeled "acciaccatura + passaj + qrupetto + acciaccatura". The third system (staves 5-6) shows a tremolo passage labeled "tremolo" and a triplet passage labeled "3".

“Ballada”nın ikinci tematik elementi (b) sekstoldan ibarət kiçik passajdan başlayır və akkordlar vasitəsilə inkişaf etdirilir. “b” hissəsi 8-18-ci xanələri əhatə edir. Sekstoldan təşkil edilən kiçik passajlar həm bas registr və həm də digər par-

tiyada təkrar edilərək muğamda mövcud olan imitasiyalılığı xatırladır. 18-ci xanədə hər iki əldə verilmiş unison passaj isə birinci bölmənin orta hissəsini a_1 ilə birləşdirir (18-28-ci xanələr). Burada melodiya “Simayi-şəms”-in intonasionaları üzərində qurulmuşdur. Məhz birinci hissənin dinamik reprizində (a_1) səs ətrafında gəzişmə, xırda ornamentallığı müşahidə etmək olar (22-ci xanə). Professor O.Abbasquliyev bu parçanın təhlilində qeyd edir: “Daha sonra muğam ruhunda tərtib edilmiş iki xanəlik improvizədə xırda ölçülü notlar müəyyən mürəkkəb ornamentallıq yaradır” [6, s. 9]. Burada melodik xəttin səslənməsi zamanı “d” və “dis” səsləri vasitəsilə xırda notların qaçışında işıq və tündləşmə effekti hiss olunur. Qeyd edilən hissə bizə spesifik şur kadansını xatırladır və burada ornamentallıq bir başa olaraq məqamın xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Əsərin üçüncü hissəsində (A_1 , 59-72-ci xanələr) mövzu variasiya şəklində keçir. Bu hissənin improvizə üzərində qurulmasına baxmayaraq, burada ornamentallıq növlərindən yalnız arpecio istifadə edilmişdir (Bax: nümunə № 2):

Nümunə № 2. C.Hacıyev. Ballada (22-23-cü xanələr).

Andante cantabile

Beləliklə, C.Hacıyevin “Ballada” əsərini ornamental baxımdan tədqiq edərkən əsərdə mürəkkəb ornamental formullardan istifadə olunmasını müəyyən etmək mümkündür. Burada ornamentallıq əsasən blokları birləşdirən vasitə kimi çıxış edir. Qeyd edək ki, əsərdə polifonik elementlərlə bərabər ornamentallıq nota fiksasiya edilmiş şəkildə, əsasən forşlaq (forşlaqın “*acciacitura*” növü), passaj, tremolo, qrupettodan istifadə edilmişdir. Eyni zamanda burada pillələr arası gəzişmə mühüm əhəmiyyətə malikdir ki, bu da birinci hissəsinin həm muğama, həm də ornamentallığa xas olan əsas xarakterik cəhəti rolunda çıxış edir.

Azərbaycan bəstəkarlarının fortepiano musiqisində ilk dəfə olaraq A.Zeynallı yaradıcılığında əks olunan improvizə intonasional üslub A.Əlizadənin yaradıcılığında yeni mərhələdə öz maraqlı davamını tapmışdır [13]; 15]. A.Əlizadənin 1986-cı ildə yazdığı məşhur “Dastan” əsərini improvizə üslubuna nümunə kimi göstərmək olar. Müəllifin əsərinin əlyazmasında qeyd etdiyi “saqa” ifadəsi (“Dastan” – fortepiano üçün saqa) ballada mənasında başa düşülür ki, bu da onun xarakterini özündə əks etdirir. “Əsər ümumilikdə, sonistik, “pastel” boyalarla yazılmışdır. Burada fakturanın hər bir elementi dərin lirik planlı məna yükünə malikdir və ucadan səslənən “gurultu” incə ton və çalarların ümumi təravətinə

xələl gətirmir” [12, s. 6]. A.Əlizadənin yaradıcılığına xas olan folklor musiqisindən istifadə prinsipləri bu əsərdə də başlıca xüsusiyyət rolunda çıxış edir. Onun müəllifi olduğu digər əsərlər arasında, o cümlədən kamera orkestri üçün yazılmış “Pastoral” və “Aşıqsayağı”, simfonik orkestr üçün “Kənd süitəsi”, “Abşeron lövhələri”, “Şirvan lövhələri”, “Bayatılar” kimi xor əsərlərində də folklordan dolğunluğu ilə istifadə edilmişdir. Bu səbəbdən “Dastan” əsəri Azərbaycan fortepiano musiqisində milli musiqinin xüsusiyyətlərinə, xalq musiqisinin intonasionalarına, o cümlədən folklor əsaslanan orijinal kompozisiya kimi maraq kəsb edir. Əsərin belə adlandırılması təsadüfi deyildir. Məlumdur ki, aşıq incəsənətində dastan ən geniş yayılmış janrlardan biridir və əsər adının xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. “Dastanlar digər janrlardan fərqli olaraq musiqi ilə sıx bağlıdır... Dastanlar XX əsrdən başlayaraq aşıq musiqisi professional bəstəkar yaradıcılığında yer alaraq orijinal musiqi ilə sintez olunur. Bunun nəticəsi kimi epik ənənələrin aşıq dastançılığı bəstəkarlarda böyük maraq yaradır” [3, s. 66-67]. Pyesin improvizə xüsusiyyətini musiqi cümlələri arasında pauza, sərbəst metro-ritm, dramaturji prinsipin dalğavari formada qurulması, kadansın variantlaşdırılması və s. amillər müəyyənləşdirir. Professor T.Seyidov bu əsərin xüsusiyyətlərindən danışarkən onu bu şəkildə xarakterizə etmişdir: “Aqşin Əlizadənin “Dastan” əsəri folklor istiqamətli orijinal bir nümunədir, müasir musiqi ifadə vasitələrinə istinadən, xalq əfsanəsi ruhunda yaradılmışdır... Həmin əsəri janr əlamətlərinə görə rapsodiyaya aid etmək olar. Daha dərin analoqlar aparmaqda davam etsək, onu epik rəvayətlə əlaqələndirmək mümkündür” [5, s. 243]. Məşhur avstriyalı bəstəkar Ulfa Diter Soyka “Dastan” əsərinin ifasını dinlədikdən sonra onun aşıq ənənələrinin müasir fortepiano musiqisinə tətbiq olunduğu ən parlaq nümunələrdən biri olmasını qeyd etmişdir [1, s. 371].

“Dastan” əsərində xalq musiqisi ilə bağlı olan melodiya tipindən istifadə edilmişdir. Əsərin fakturası üç xətdə təqdim edilib. Burada bas registr “do” rast, üst partiyalar isə “re” şurda təqdim olunmuşdur ki, şur məqamının xüsusiyyətlərindən irəli gəlir və maye və əsas tonun göstərilməsi məqsədini daşıyır. Verilən nümunə əsərin mövzusunun kiçik fragmenti əks etdirir. Mövzu “Şur” muğamının elementlərindən və intonasiya xüsusiyyətlərindən istifadə edilməklə bəstələnmişdir. Epik əsər olan “Dastan” aşıq janrının xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirməklə sazı imitasiya edir. Müəllif aşıq sənətinin məğzini çatdırmaq məqsədilə onun intonasiya xüsusiyyətlərindən, akkord, ritm və səs çıxarma üsullarından istifadə etmişdir [12, s. 5].

Əlbəttə, bütün bu məqamlar “Dastan” pyesində ornamentallığın orijinal şəkildə təzahürünə səbəb olmuşdur. Biz burada ornamentallığın ənənəvi tətbiqi ilə yanaşı, melodiyanın tərkibində “bərabərhüquqlu vahid” (Z.Dadaşzadə) kimi çıxış etməsini də müəyyənləşdirə bilərik [1, s. 393]. Belə ki, bəzəklər musiqi mətninə xırda notlar vasitəsilə, eləcə də fiksasiya edilmiş şəkildə verilmişdir. Əsər fortepianonun əsasən kənar registrlərində təqdim olunur ki, bu da pyesin dramatik-fa-

ciəvi və lirik xarakteri ilə tamamilə uyğundur. Pyes kiçik musiqi cümlələrinin əsasında qurularaq biri digərindən fermata ilə ayrılmışdır. Dramatik əhval-ruhiyyəli passaj və tremolo növbələşməsi bas registrində, lirik xarakterli mövzu isə əsasən ikinci və üçüncü oktavada səslənir. Bu həm də təzad yaradır. Burada əsərin bir arxitektonik sütununu passaj və tremolo, digər blokunu isə lirik melodiya təşkil edir. Lirik-dramatik xarakterli mövzuda əsasən sadə bəzək növlərindən istifadə edilmişdir. Burada sadə melizm növləri melodiyanı bəzəməklə onun intonasiya gücünü artırmış olur. Bu cür təqdimat əsasən əsərin 17-41-ci xanələrini əhatə edir (Bax: nümunə № 3):

Nümunə № 3. A.Əlizadə “Dastan”

The musical score for Nümunə № 3, A.Əlizadə "Dastan", is presented in a multi-staff format. It begins with a piano introduction marked "sub ff". The score includes various dynamic markings: "pp" (pianissimo), "leggerio legato", "pp", "ppp", and "ne sinkronno". The notation shows a mix of melodic lines and rhythmic patterns, with some measures marked with "8va" indicating octave shifts. The score is divided into measures, with some measures containing fermatas. The overall structure suggests a complex interplay of dramatic and lyrical elements.

Ornamentallığın özünəməxsus formada təqdim olunduğu məqamlardan biri də tremola elementinin klaster səslənməsidir. “d-e²” səsləri arasında oktavali qammavari hərəkət, klaster səslərin “yığılması”, pedalda uzadılması (45-ci xanə) (bu klaster monumental sonor kimi sanki “donur”) yuxarıya doğru istiqamətlənmiş passajı xatırladır. Bu məqamı 45-54-cü xanələrdə də müşahidə etmək olar ki, bu da fakturanın ornamentallaşmasına səbəb olur. Xüsusilə, burada a tempo-rit.,

eləcə də tədricən kresçendo olunması ornamentallığın koloristik əhəmiyyətini artırmış olur. Əsərdə forşlaq və tremoladan istifadə edilmişdir (Bax: nümunə № 4):

Nümunə № 4. A.Əlizadə “Dastan” (fragment).

The musical score for Nümunə № 4, A.Əlizadə "Dastan" (fragment), is presented in two systems. The first system includes a bass clef staff with a treble clef staff above it. The bass staff starts with a *ppp* dynamic and a *p* dynamic. The treble staff has a *rit.* marking and a *cresc.* marking. The second system includes a treble clef staff with a bass clef staff below it. The treble staff has a *rit.* marking and a *cresc.* marking. The bass staff has a *ff* dynamic and a *8va* marking. The piece is marked *a tempo* and *cres cen do*.

Effekt əhəmiyyəti daşıyan passaja həm də 83-cü xanədə rast gəlinir. Burada böyük septima intervalında orqan bünövrəsi üzərində monumental akkordlu passaj dörd oktavı əhatə edir və pedal vasitəsilə üç fortedə səslənir (Bax: nümunə № 5):

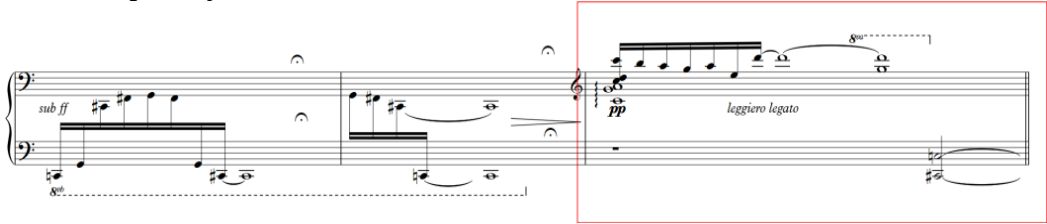
Nümunə № 5. A.Əlizadə “Dastan” (fragment).

The musical score for Nümunə № 5, A.Əlizadə "Dastan" (fragment), is presented in two staves. The top staff is in treble clef and features a large chord marked *a tempo* and *8va*. The bottom staff is in bass clef and features a *ff* dynamic and a *(Ped)* marking.

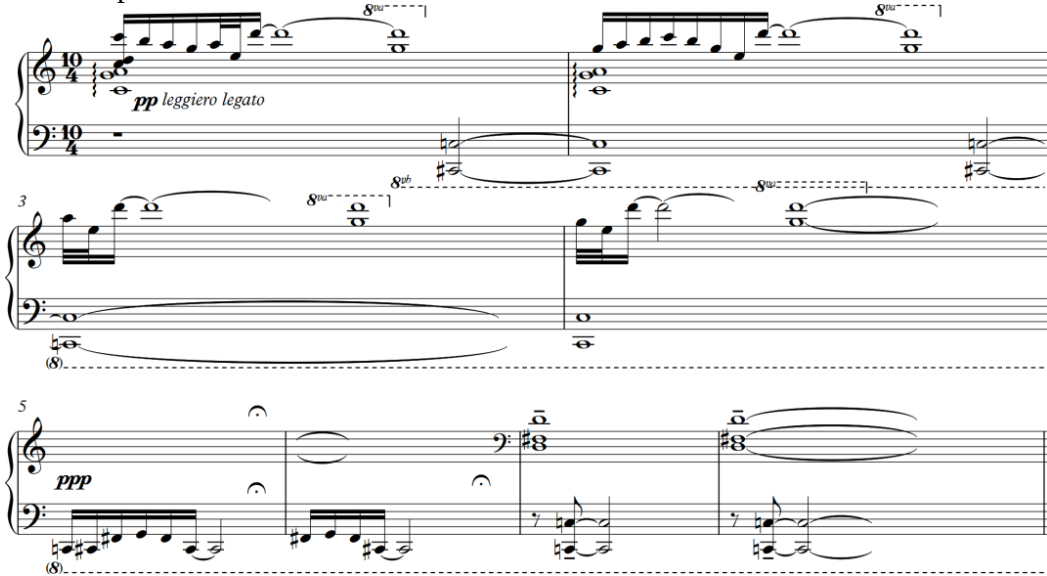
Qeyd edildiyi kimi, “Dastan” əsərində əsasən sadə bəzəklərdən istifadə edilmişdir və onlar not mətninə həm xırda notlar, həm də fiksasiya olunmuş şəkildə verilmişdir. Not mətninə fiksasiya edilmiş sadə bəzək növlərinə əsərin repriz hissəsində təsadüf edilir. Burada 86-cı xanədən başlayaraq bəzəklər melodiyanın tərkibində göstərilmişdir. Eyni zamanda bu həm də ekspozisiyadakı melodiyanın variantlaşdırılmasına nümunədir (15-ci xanə ilə). 86-cı xanədə 32-liklərlə verilmiş “g¹-e¹” mordenti xatırladır. Burada eləcə də 88-89-cu xanələrdə də nota fiksasiya edilmiş mordenti müəyyənləşdirmək mümkündür (Bax: nümunə № 6):

Nümunə № 6. A.Əlizadə “Dastan” (fragment).

Ekspozisiya hissəsi:

Repriz hissəsi:

Göründüyü kimi, A.Əlizadənin “Dastan” fortepiano pyesində sadə ornamentallıq növlərində mürəkkəb müasir harmoniya elementləri istifadə olunmuşdur. C.Hacıyevin “Ballada”sında isə ornamentallıq əsasən blokları birləşdirən vasitə kimi çıxış edir. Burada ornamentallığı pyesin ekspozisiya bölməsində müşahidə etmək olar. A.Əlizadənin “Dastan”nda isə sadə ornamentallıq melodiyanın notlarını bəzəyir və koloristik funksionu yerinə yetirir. Onlar əsərin müəyyən fragmentlərində verilmişdir. Bəstəkar bəzəklər vasitəsilə aşıq musiqisinin xüsusiyyətlərini çatdırmağa nail olmuşdur.

Beləliklə, Azərbaycan fortepiano musiqisində improvizə xüsusiyyətli əsərlərdə əsas ifadə vasitəsi kimi çıxış edən ornamentallıq müxtəlif formada özünü göstərir. İmprovizəlik müxtəlif planlı olsa da, ornamentallıqdan əsərdə bütünlüklə və ya hər hansı hissədə istifadə edilə bilər. Məsələn C.Hacıyevin “Ballada”sının kənar hissələri improvizə təbiətli olmasına baxmayaraq, yalnız ekspozisiya bölməsində ornamentallıqdan istifadə edilmişdir. Bəzi əsərlər isə passaj və

ornamentallığın növbəli şəkildə təqdim olunmasından ibarət olur ki, burada A.Əlizadənin “Dastan” əsəri bu xüsusiyyətlərinə görə oxşardır.

Təhlil olunan əsərlərdə isə ornamentallıq özünü əsasən aşağıdakı formalarda göstərir:

- muğam vasitəsilə əldə edilən ornamentallıq;
- aşiq musiqisinin xarakterik xüsusiyyətlərinə əsaslanan ornamentallıq.

Bu isə həmin əsərlərdə ornamentallığın onların aid olduğu improvizə xüsusiyyətlərindən irəli gəlməsini qeyd etməyə imkan verir. Azərbaycan musiqisində muğam sənəti ornamentallıq ensiklopediyası rolunda çıxış edir. Burada müxtəlif tərkibli ornamental formullar üstünlük təşkil edir. Bu səbəbdən muğam üzərində əldə edilən improvizəlikdə mürəkkəb ornamentallıq özünü göstərir və “Ballada” əsərində ornamentallığın daha miqyaslı olması, həm də burada muğam intonasiyalarının daha dolğun şəkildə istifadəsi ilə bağlıdır.

C.Hacıyevin “Ballada” əsərində ornamentallıq əsasən not mətninə fiksasiya edilmişdir “Burada bəzəklər əsas tonun “oxunması” prinsipi (İ.Abezqauz) ilə yanaşı, Azərbaycan milli musiqisinə xas kiçik tonlara bölünmə, xüsusi detonasiya və s. məqsədi ilə həyata keçirilir” [9, s.8]. Biz bu xüsusiyyətləri “Ballada” əsərini “Şur” muğamı ilə əlaqələndirən zaman müşahidə edə bilərik [2]:

Nümunə № 7. “Şur” muğamından kiçik fraqment (Bərdəst hissəsi).

Ad libitum. Senza misura ♩=75

Digər tərəfdən isə A.Əlizadənin “Dastan” əsərində fərqli ornamentallıq özünü göstərir. Məlumdur ki, aşiq musiqisinə əsasən zəngin melizmatika, sadə ornamentallıq xarakterikdir. Aşiq musiqisinin xüsusiyyətlərini və ya priyomlarını özünə əks etdirən “Dastan” əsərində də daha çox sadə ornamentallıq nəzərə çarpır. Nümunə üçün Azərbaycan aşiq musiqisinin məşhur tədqiqatçılarından olan T.Məmmədovun “Azərbaycan aşiq yaradıcılığı” adlı kitabında verilmiş aşiq həvalarına nəzər yetirsək sadə melizmlərdən istifadəni qeyd edə bilərik [4]:

Nümunə № 8.**“Göyçəgülü” aşiq havası
(fragment).**
“Qəhrəmanı” aşiq havası (fragment).

Bütün bu məqamlar Azərbaycan milli fortepiano musiqisində improvizə xüsusiyyətli əsərlərdə milli muğam və aşiq ornamentallığının çoxcəhətli şəkildə təzahür etməsindən xəbər verir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Aqşın Əlizadə. Publisistik irs. Məqalələr. Müsahibələr / tərt. red. L.Ş.Hüseynova. B.: Avrasiya Press, 2012, 524 s.
2. Əsədullayev A.M. Instrumental muğamlar. B.: Adiloğlu, 2009, 168 s.
3. Fərəcova-Cabbarova H.S. Dastanın musiqili-poetik janr kimi xüsusiyyətlərinə dair // Konservatoriya № 4 (53), 2021, s. 66-78.
4. Məmmədov T.A. Azərbaycan aşiq yaradıcılığı. Ali musiqi məktəbləri üçün dərslik. B.: Apostrof, 2011, 648 s.
5. Seyidov T.M. XX əsrin Azərbaycan fortepiano mədəniyyəti: pedaqogika, ifaçılıq və bəstəkarlıq yaradıcılığı. B.: Təhsil, 2016, 336 s.
6. Абаскулиев О.Г. Методико-исполнительская разработка вопросов интерпретации фортепианных произведений Джевдета Гаджиева. Б.: АЗНефтехима им. М.Азизбекова, 1980, 40 с.
7. Бирюков С.Н. Импровизационность в музыке и ее стилевые типы: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата искусствоведения. М.: 1981, 26 с.
8. Магеррамова А.А. Становление и развитие фортепианного-исполнительской культуры Азербайджана. Б.: Мутарджим, 2012, 180 с.
9. Рзаева Л.С. Современная фортепианная музыка Азербайджана (проблемы творчества и исполнительства). автореферат на соискание ученой степени кандидата искусствоведения. Л.: 1990, 17 с.

10. Сеидов Т.А. Азербайджанская советская фортепианная музыка (1930-1970). Баку: Язычы, 1980, 149 с.
11. Тюлькин К.В. Инновации в современном музыкально-художественном образовании: материалы II Международной научно-практической конференции, г. Екатеринбург, 28-30 октября 2008 г. Екатеринбург: Рос. гос. проф.-пед. ун-т, Ин-т худож. образования Рос. акад. образования. 2008, с. 259-260.
12. Шафиева З.М. «Дастан» для фортепиано Акшина Ализаде (методическая разработка к изучению к исполнению произведения для студентов фортепианного факультета). Баку: АзНефтехима им. М.Азизбекова, 1990, 35 с.

Saytoqrafiya:

13. Aqşin Əlizadə - Dastan: [Elektron resurs] / Bakı, 2013. URL: <https://soundcloud.com/emilgafarov/aq-in-lizad-dastan>
14. Джевдет Гаджиев / Jovdat Hajiyev: Баллада (Ballada, 1952): [Электронный ресурс] / RusPianoMuz. – 2016. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xe4GueSjXZI>

Notoqrafiya

15. Əlizadə A.Ə. Dastan, Qədim oyunlar, portret. B.: Şur, 1994, s. 3-10.
16. Hacıyev C.İ. Ballada. Fortepiano üçün. B.: Azərnəşr, 1968, 8 s.

Gunel BAKIROVA

Doctoral student of Baku Music Academy

ORNAMENTALISM AS A MEANS OF EXPRESSING THE IMPROVISATIONAL STYLE OF J. HAJIYEV'S "BALLADA" AND A. ALIZADEH'S "DASTAN"

Summary: This article contains a typology of ornamentalism based on the examples of piano compositions “Ballada” by J.Hajiyev and “Dastan” by A.Alizade. At the same time, here the category of ornaments is considered as one of the ideas of the improvisational style of piano descents of Azerbaijani composers. Thus, in the “Ballada” of J.Hajiyev, the composition of complex ornaments consisting of two or more elements is analyzed. In the play “Dastan” by A.Alizade, simple ornaments (in the content of which elements of modern harmony are interwoven) serve the conditions of improvisation.

Keywords: Azerbaijani piano music, melisms, J.Hajiyev, A.Alizade, ornamentation, ornamental formulas, complex ornamentation, improvisational style, mordent, gruppetto, trill

Гюнель БАКИРОВА

Докторант Бакинской Музыкальной Академии имени У.Гаджибеyli

**ОРНАМЕНТАЛЬНОСТЬ КАК ВЫРАЗИТЕЛЬНОЕ СРЕДСТВО
ИМПРОВИЗАЦИОННОГО СТИЛЯ «БАЛЛАДЫ»
ДЖ.ГАДЖИЕВА И «ДАСТАНА» А.АЛИЗАДЕ**

Резюме: В данной статье составлена типология орнаментализма на примере фортепианных сочинений - «Баллада» Дж.Гаджиева и «Дастан» А.Ализаде. Одновременно категория орнаментов рассматривается как одна из идей импровизационного стиля фортепианных опусов азербайджанских композиторов. Так, в «Балладе» Дж.Гаджиева анализируется состав сложных орнаментов, состоящих из двух и более элементов. В пьесе «Дастан» А.Ализаде простые орнаменты (в содержание которых вплетаются элементы современной гармонии) служат условиям импровизации.

Ключевые слова: азербайджанская фортепианная музыка, мелизмы, Дж.Гаджиев, А.Ализаде, орнаментика, орнаментальные формулы, сложная орнаментика, импровизационный стиль, мордент, группетто, трель

Rəyçilər: sənətşünaslıq namizədi, dosent Leyla Məmmədova;
sənətşünaslıq namizədi, dosent Dilbər Məmmədova